

ՀԱԼԴՐՕ ՍՕՆՉԻՆԻ

(ԺԵՐԱՅԱԺ ԶԻՆՈՒՈՐ)

ՄԻ ՊԱՏԿԵՐ ԿԵԱՆՔԻՑ ԱՌԱՅ

Թարգմանեց Քրանսերէնից

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

ԷԼԵԹՏՐԱՇԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՅԻ. ՊՈԼԻՑ 7

1909

84

Հ-15

Արմ.

2-48872

20 APR 2006
19 NOV 2010

ՀԱԼԴՐՕ ՍՈՆՉԻՆԻ

84

7-15 (ԺԵՐԱՅԱԺ ԶԻՆՈՒՈՐ)

ՄԻ ՊԱՏԿԵՐ ԿԵԱՆՔԻՑ ԱԹԱԺ

Թարգմանեց Դրանսերէնից

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

ՀԽՅ. № 22920

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ԷԼԵԲՏՐԱԿԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆՑԻ ՊՈԼԻՑ 7.
1909

ՆՈՒԷՐ ՓՈՔՐ ԱՐԳԱՐԻԿԻՆ

ՄԵԾ ԱՐԳԱՐԻ ԹՈՒԱՆ

Թարգմանչից

40778-63

ԾԵՐԱՑԱԾ ԶԻՆՈՒՈՐ

Մ Ի Պ Ա Տ Կ Ե Ր Կ Ե Ա Ն Ք Ի Յ Ա Ռ Ա Ծ

Հալիլի Սօնչինին 75 տարեկան մի պատուելի ծերունի էր: Դեռ երիտասարդ ժամանակը նա զինուոր էր կարգում Ալբերտի և Վիկտոր էմմանուէլի մօտ. Նավարրայի մօտ նա վերաւորել էր ձեռքը, Սալերինոի մօտ՝ ոտը: Պատերազմի դաշտում և հիւանդանոցներում շատ հիւանդութիւններ ու զրկանքներ էր կրել, իսկ վերջին պատերազմում, երբ որ կամենում էր ազատել մեռած ընկերոջը, հրացանի գնդակներից նա կորցնում է իւր ձեռքը: Փոքր և կամուտով կերակրում էր իւր պառաւ կնոջը և երեք որբիկ թոռներին՝ չնայելով որ համարեաւ կոյր էր, բայց և աֆսոսաւ ուրախութեան ժպիտը միշտ երեսին էր և լսելով զանգատները նորնաիր զինուորներից՝ նոցա դարձած ասում էր:

— Ամօթ է ձեզ. թէև դժուար է զինուորի կեանքը, բայց նորանից արժանաւոր և պատուելի մարդ չ'կայ:

Երեք որդի ունէր և երեքն էլ մեռել էին

պատերազմում: Մեռածներին շատերը միտ չեն բերում. բայց նա մտաբերելով իր որդոց, պարծենում էր նորանցով և միշտ ասում էր իւր խեղճ որբ թոռներին թէ՛ երբ որ մեծանաք, դուք էլ զինուոր պիտի լինիք և եթէ ձեր բաղդը կբացւի ինչպէս իմը, կ'կարողանաք կատարել ձեր պարտքը և առանց որևէ անձնական օգտի:

Նա շատ աղքատ էր. առաջ անուագործ էր. բայց թուրութիւնը մինչև այն աստիճան էր հասել, որ էլ չէր կարողանում բանել. դժուար էր նորան կերակրել այն որբիկներին, բայց Բէգալլօ էլ տալ չէր կամենում: Կենում էր մի նեղ փողոցում մի տան վերևի յարկում. կինը անդամալոյժ էր և անկողնից դուրս չէր գալիս. բայց էլի նա միշտ ուրախ էր:

— Էհ, ես քաջ զինուոր էի, ասում էր նա պարծենալով երիտասարդներին. ինքը գիտէր թէ ոչ միայն քաջ, այլ և ազնիւ մարդ էր և այդ զգացմունքն էր որ լցնում էր նորա սիրտը ուրախութիւնով, թէպէտ և մարմինը ամենևին թուլացել էր: Նա երջանիկ էր, ծիծաղում և խաղում էր երեխայոց հետ, բանի էր գնում երբ որ ուղարկում էին, շօշափում էր իւր մեղալիները, Կասցենոցի ծառերի տակ հանգստանում. էր և սպասում էր թէ երբ կանցնի այն գետերալը, որը հեռուից նորան կ'ճանաչէ և ինքն առանց տիտղոսների ազատ կասի նորան Լամարժօրս, ինչպէս

նորան կոչում է ամբողջ քաղաքը (աշխարհը): Ծերունի Հալդրօն ճեմելու ժամանակ հետն էր առնում թոռներից մէկին և շունը:

Այս շունը նոյնպէս պառաւել էր. սորան դեռ երբ փոքր էր, առել էր Մադժէնտի դաշտից մի սպանած զինուորականի կողքից. շան անունը Տամբուրինօ էր (барабанщикъ) ոչ գեղեցիկ էր ոչ էլ լաւ ցեղից, ծերութիւնից գոյնը փոխել էր, պոչ բոլորովին չունէր. երեխայքը նորան սիրում էին, հիւանդից չէր հեռանում և Հալդրօի սիրածն էր: Բաւական է, նայել Տամբուրինօի վերայ և ասել, թէ նա էլ Re Gulan tuomo է, պարծենալով պատմում էր շան մասին, ինչպէս որ ցոյց էր տալիս իւր մեղալիները: Պատմում էր թէ ինչպէս այս շունը ճանապարհորդում էր իւր հետ Լամբարդեայի տաք դաշտերումը և ինչպէս մի անգամ դա վիրաւորուած էր:

Առհասարակ նոքա ամենքը երջանիկ էին թէ ինքը Հալդրօն, թէ թոռները, և թէ շունը, թէպէտ և ճեմելուց յետոյ պէտք է բարձրանային 120 աստիճան սանդուղքով և սոված առանց ընթրիքի պէտքէ պառկէին քնելու:

Երկու տարի շարունակ Հալդրօին տուգանքի էին ենթարկել, որ շան համար հարկ չէր տալիս. բայց մի ազնիւ կին, որ նորան լաւ ճանաչում էր վճարում էր այդ նշանակած տուգանքը. բայց

ինքը ամենևին չէր կարող հասկանալ թէ շուն պահելը ինչ մեղք է:

— Դեռ նա ինչպէս կուտում էր Աւստրիացոց հետ առաջներով և թաթերով, ասում էր զարմացած ծերունին:

Նորան բացատրեցին, թէ դա միևնոյն բանն է որ նա պատերազմել է. և խեղճ ծերունին շան հետ ծառի տակ նստած չէր կարող հասկանալ թէ շունը ինչ փառ պէտք է բերած լինի:

Տամբուրինօն հանգիստ նայում էր անցկենողների վերայ և բերանը բաց արած առողջ օդ էր ծծում: Քաջ գեներալը նոցա մօտից անց կենալու ժամանակ շատ սիրով բարևում էր նորան և Տամբուրինօի հետ. Հալլըօն գեներալին տեսնելուց յետոյ ամբողջ շաբաթ իրան երջանիկ էր համարում. «Նա ինձ չէ մոռանում» մտածում էր Հալլըօն և շատ ուրախ էր որ գեներալը չէ մոռացել, իսկ հայրենիքը մոռացել է:

Հալլըօն ոչ գրել ոչ կարդալ գիտէր. բայց նա տգէտ չէր և ոչ զինուորական մեքենայ, այլ մի քաջ մարդ ազատութեան համար պատերազմող: Կարլոս Ալբերտի ժամանակ նա այնպիսի ջերմ սիրով վառուած էր դէպի իւր հայրենիքը և նորա անկախութիւնը, որ նորա մտքովն անգամ չէր անցնում որևէ ցած և եսական զգացմունք: Նա լաւ էր բմբռնում երգի ոգին, երբ պատերազմում ամառուան լուսնեակ

գիշերով կամ հասարակութիւնով լի թատրօնում բարձր երգում էր «Fuori il straniero». Կարելի է ապստամբութեան առաջնորդներն ունէին որևէ եսական նպատակներ, բայց հալլըօն պարզամիտ և բաց սրտով մի զինուոր էր. ի բոլոր սրտէ նա ատում էր օտարազգիներին և չ'ընայելով իւր կեանքը, նա ազնիւ ծառայում էր հայրենեաց ազատութեան գործին:

Ապստամբութեան առաջնորդները կենում էին շքեղ տներում և շուայլ կեանք էին վարում ամեն օր: Բայց խեղճ զինուորը դժուարութեամբ էր կարողանում հաց գտնել իւր որբիկների համար, բայց նա ամենևին չէր տրտնջում:

Ինձանից խելօքները, ասում էր, շատ օգուտ քաղեցին պատերազմից, ոչխարին ազատեցին և կրտեցին, իսկ ևս միայն պիտանի էի կռուի համար, ասում էր, բայց հազիւ թէ զգում էր որ ազատութեան տաճարը շինելու համար նա ինքը իւր ուսի վերայ բարձած շատ քարեր էր բերել, միշտ ուրախ էր և երջանիկ կլինէր եթէ մշտական մի գործ կարողանար գտնել իւր համար. բայց գործ գտնելը դժուար է մանաւանդ աղքատների համար: Մի անգամ պատմում էր, թէ երիտասարդ ժամանակ ինքը դարբին էր. դա իմ և իմ հօր արհեստն էր. մենք կենում էինք այն ժամանակ Սէտիմ ճանապարհի վերայ. դեռ

այնտեղ ծառերը չէին կտրել. ձիեր էին քնալում, միտս է գալիս ես դեռ փոքրիկ երեխայ էի, երբ Փրանսիացիք ձիերը նալելու բերելիս հօրս հետ թագ էինք կենում բարդի ծառերի և թփերի մէջ։ Ես անգործ չէի լինի եթէ շարունակէի իմ արհեստը։ Բայց ես գնացի պատերազմելու, իմ դրութիւնը ինձ շատ յիմար էր երևում, այսինքն հանգիստ ձեռքերս ծալած նստել, երբ օտարազգիք և բռնակալները տանջում էին հայրենիքս. լաւ արիւթ է ոչ դժուար է ասել. բայց եթէ մնայի և շարունակէի իմ արուեստը, կարելի է կ'հարստանայի, հին շապիքը բաց անելով ցոյց տուեց իւր կրծքի վերքերից մէկը գնդակից, իսկ միւսը թրից ստացած և այսպէս պարծենալով կարելի է նա իրան համարում էր առաւել երջանիկ քան թէ մնար և լինէր Սեփիմում հարուստ դարբին, ունենար իւր տանը ձին, լաւ գումար և ամեն տօն օրին խորոված փոքրիկ գառ։

Բայց նա այժմ միս չէր ուտում, կենում էր մի կեղտոտ տան վերևի յարկում։ Առաւօտը գետը սիրուն փայլում էր արեգակի ճառագայթներից և արևը մայր մտնելու ժամանակ աւազը և ափը ներկում էր ոսկեգործ գոյներով. սակայն այս սիրուն պատկերները Հալղբօին իւր փոքր պատուհանից՝ որ ամբողջովին կտրել էր հաստ և խոնաւ պատի մէջ անկարելի էր տես-

նել։ Գարնանը նորա տունը ջուրը լցնում էր թողնելով աւազ և խոնաւութիւն։ Ահա ինչ պարզէներ էր տալիս Արնօ գետը խեղճ ծերացած Հալղբօին. իւր շապիկը լուսնալիս կամ իւր թոռների լողանալը տաք ամառային գիշերները Արնօյի մէջ տեսնելիս նրա սրտի մէջ բորբոքւում էր հայրենի սէրը՝ այն հայրենիքի, որից նա ոչինչ չէր ստացել։

Երբ որ այն գետերալը, որին ճանաչում էր բոլոր աշխարհը, մի օր վախճանուեց։ Հալղբօ Սօնչինին հագգին ամբոխի առաջն ընկած տանում էր թաղելու իւր ընկերին։ Նա լաւ զգում էր թէ ումն է կորցնում, Հալղբօն էլ չպէտք է տեսնէր այլևս նորա քաղցր ժպիտը և օտարներին ցոյց տալով էլ չպէտք է ասէր Eceo dencrele—eceolo! Երկու ամիս անցած տեսնում է որ իւր գետերալի ձին լծած աղբ է մանում. և ինքնիրան տրտնջանալով ասում էր. «արձան են ուզում կանգնեցնել թող հարիւր արձան էլ կանգնեցնեն. բայց ինչպէս թոյլ են տալիս որ նորա ձին լծած աղբ տանի. սաստիկ վրդովուած հոգին դուրս էր գալիս և իհարկէ չէր հասկանում թէ տէրութիւնը և ազնուականները միայն ուշք են դարձնում արտաքին փառասիրութեան։

Գետերալի մահուանից յետոյ նա իրան բոլորակի միայնակ էր զգում. մանաւանդ երբ Արնօ գետը լցւում էր նորա տունը և մի կտոր

հաց չէր լինում թոռներին կերակրելու, նա էլ չէր իմանում ումից սպասի օգնութիւն: Իսկ է նա գեներալից ոչինչ չէր խնդրում, բայց նեղ տեղը ընկած նա կարող էր նորանից խնդրել և մի անգամ նորան գեներալը 70 տարեկան ծերունուն դարձած ասաց «bamlino mio» և էլ ծիծաղելով ուրախացան, որ երկուսն էլ հաւասար զինուորականներ են. բայց այդ գգուանքը և սէրը կորաւ և կորաւ յաւիտեան: Գեներալի ձին լծած աղբ էր կրում, և ծերունի զինուորը զգում էր իրան միայնակ. բայց նա թոռներ ունէր, որոնք միշտ Տամբուրինօի հետ խաղում էին. իսկ ինքը Տամբուրինօն մեծ պարտաւորութիւններ ունէր. երեխայոց պաշտպանում էր քնած ժամանակ ճանճեր սպանելով, պահում էր շորերը, երբ որ կախէին անում գետի ափին, մկներ էր բռնում որոնք լիքն էին Արնօի ափում և միանգամ թաթով խփելով նա սատկացնում էր և շարտում այն կողմը, լաւ իմանալով որ մկները լաւ կերակուր չեն նորա համար, թէպէտ և շատ սոված լինէր, բայց նորա համար էր բռնում, որ նոքա հիւանդ տանտիկնոջ և երեխայոց անհանգիստ էին անում:

— Նանոցա սպանում է իբրեւ քրիստոնեայ, ասում էր Հալգրօն ուրախանալով: Առողջ և բարի Տամբուրինօն միայն մկներ չէր սիրում: Ամբողջ Պինեօնում նորան սիրում էին և նա եր-

ջանիկ էր Արնօի ափում հանգիստ պառկած նայել նաւակների, ձկնորսների և լուացքանողների վերայ: Նոր կարգ ու կանոնները, որոնց համար այնքան աշխատել էր Հալգրօն, միշտ խեղճ են և նոյնպէս ժողովրդին անհանգիստ էին անում, տուգանք էին նշանակում աթոռը փողոցը դուրս տանելու կամ շան համար: Ինքը Հալգրօն շատ ազնիւ մարդ էր և ոչ ոքի վնաս չէր բերում. եթէ փող ունէր, մի կտոր հաց էր առնում իւր համար, իսկ եթէ չուներ մի կերպ կառավարւում էր: Իսկ ընդհակառակն նորան միշտ ասում էին, թէ օրէնքի դէմ է գնում, չէ հնազանդում, ուղարկում էին անաւոր տպած յայտարարութիւններ ժողովրդին, որ կարգաւ անգամ չէր կարողանում:

— Եթէ մարդ կատարում է իւր պարտաւորութիւնը, ոչ ոքի վնաս չի բերում, ինչու նորան հալածում են. զարմացած հարցնում էր նա ինքը:

— Եթէ մեզ ուզում են տանջել առանց մի պատճառի, լաւ է մի մեղք գործիր, աւելացնում էր նորա զրացին:

— Էհ, միթէ անհանգիստ չեն անի, ասում էր միւս զրացին, անցեալ տարի մի խեղճ մարդու սպանեցին ծեծելով առանց պատճառի, իսկ աւագակները ազատ են և ոչ մի պատիժ չ'ստա-

ցան: Իսկ տարին հարիւր անգամ գալիս է USC-ier էն տուգանքի նշանակած փողը առնելու:

Հալդրօն շատ համբերող, հանդարտ մարդ էր, ինչպէս զինուորներից շատերը: Բայց այդ կարգերը նեղացնում էին նորան: Իսկ նոցա դէմ նա չէր կամենում, ապստամբել: Նորա թոռներից ամենագեղեցիկը վախճանուեց բզացաւից (дифтерит) բայց նոցա տան մօտ դեռ թոյլ էին տուել հաւաքել զանազան կեղտոտութիւններ: Տան առաջ փոքր այգում նա յասմիկ (жасмик) էր տնկել, յասմիկն արդէն բարձրացել էր ծաղկելով պատի վերայ: Հալդրօն շատ սիրում էր ծաղիկներ, փունջեր էր շինում և ծախում, բայց նորան հրամայեցին ծառը կտրել, որովհետև օրէնքը թոյլ չէր տալիս պատերը զարդարել ծառերով բայց նա չէր հնազանդուել, ուստի դորա համար տուգանք նշանակեցին և ծառը կտրեցին: Մի անգգամ մարդ սուտ ցոյց էր տուել, որ Հալդրօն նորան պարտ է 20 ֆրանկ: Հալդրօն չէր հասկացել ինչ որ գրած էր յայտարարութեան մէջ թէ նրան կանչում են դատարան և ամբողջ Պինեօնում:

— Ես ոչ ոքի ոչինչ պարտ չեմ, բոլորսրբերը գիտեն, բայց որովհետև դատաստան չեն գալի և վճռեցին Հալդրօնից առնել 20 ֆրանկ տուգանք և 9 ֆրանկ՝ որ չէր եկել դատարան: Նա ոչինչ չուներ վճարելու և դատարանի պաշ-

տօնեան անիրաւարար ծախել տուեց նորա ամանները և անկողինը, որի վերայ պարկած էր խեղճ հիւանդ կիներ:

— Դա արդարութիւն է, գանգատվում էր վրդոված ծերունին:

— Օրէնքով է արած, պատասխանեց պաշտօնեան:

— Ֆլորենցիացիք շատ համբերող մարդիկ են:

— Եթէ պարտք լինէի, ես այնքան չէի վրդովուի, պատմում էր դրացիներին, որոնք չնայելով իւրեանց աղքատութեանը, անկողին տուեցին նորա հիւանդ կնոջը:

— Այս բարութեանց համար էիք դուք պատերազմում, Հալդրօն նկատեց դրացիներից մէկը, բայց ծերունի զինուորը շարժեց գլուխը և բերանից հանեց չիբուխը, որ սովորութիւն ունէր ատամներով բռնել (թէպէտ վաղուց է որ փող չունի թութուն առնելու):

— Ամեն բան լաւ կլինէր, եթէ հանրապետութիւն ունենայինք, ասաց դրացին:

— Ոչ, ոչ պատասխանեց Հալդրօն կրկին գլուխը շարժելով, այն ժամանակ ամեն մի սոված փոր հասարակութեան հացը կուտէր: Դա առաւել վատ կլինէր:

— Լաւ է... որ կառավարութիւնը լաւ կլինէր ասաց վրդովուած միւսը բանաւորը:

Ծերունի զինուորը խկապէս չգիտէր. նրա

համար դժուար էր այդ խնդիրը լուծելու, որի վերայ կարելի է ինքը կապուրը շատ կ'մտածէր։
Բոլոր Պինեօնի ժողովուրդը և այլ տեղերում այն եզրակացութեան էին հասել, որ ճշմարտասէր լինելը աւելորդ է նոյնպէս և մեղաւոր թէ անմեղ, օրէնքը պատժում էր հաւասարապէս։

Ամառ էր, տարուայ այդ ժամանակը Հալդրօի համար վատ միջոց էր, որովհետեւ օտարագրիք հեռանում էին Փլորենցիայից, նա երկու անգլուհի ծանօթ տիկիներն ունէր, որոնք նորան բանի ուղարկելիս բաւական լաւ էին վճարում։ Բայց խաղողի ծառերը երբ սկսում էին ծաղկել, այդ տիկիները գնում էին և ամբողջ ամառ Հալդրօն անգործ պէտք է արեւի տակ պառկած մնար, չ'նայելով որ պէտք է կերակրէր երեխայոց և Տամբուրինօին։ Լինում էր որ ձուկն էր բռնում կամ բանի էին ուղարկում, մի կերպ գլուխը պահում էր, բայց շատ դժուար էր նորան և առած հացի կտորը տալիս էր իւր հաւատարիմ շանը։

Մի երեկոյ գործ չունէր և թոռների և Տամբուրինօի հետ գնաց ման գալու։ սաստիկ տաք էր. ամպերը մռայլոտ հաւաքուած էին քաղաքի և գետի վերայ, շրջակայ սարերը պատած էին ծխի նման ամպով, հարուստները քաղաքից հեռանում էին ամառանոցներ և անտառ-

ներ, ամառային անուշահոտ լեռնային օդը ծծելու։ իսկ քաղաքում թէպէտասում էին թէ մարդ չի մնացել, բայց փողոցներով ծոյլ քայլերով տխուր այս և այն կողմն էին գնում։

Հալդրօի թոռները և նորա հաւատարիմ շունը ուրախ էին և ծերունի գինուորը հանգիստ նայում էր աշխարհի վերայ որից բացի անհասկանալի յայտարարութիւններից ոչ գործ, ոչ հաց էր ստանում։

Գնացին դէպի նոր ճանապարհը, որ տգեղացրել է մի ժամանակ գեղեցիկ Սան-մինիատօի կանաչած լեռան զառիվայրը։ Բայց գեղեցիկ տեսարանների վերայ Հալդրօն ուշ չէր դարձնում և աթոռի վերայ պառկած կուլ էր տալիս երեկոյեան առողջ լեռնային օդը։ Երեխայքը խաղում էին շան հետ հեռուից լսելով հիանալի վալսի հնչիւնը, որ գալիս էր մօտակայ հիւրանոցից։

Նոցա մօտից անցնող ջուր ծախողը, որ լաւ ծանօթն էր Հալդրօի երեխայոց, ջուր տուեց և դա Հալդրօին առաւել դուր եկաւ, քան թէ իրեն առաջարկէին մի բաժակ գինի։

Ահա բարի մարդիկ աշխարհումս միշտ կը գտնուեն, կը գտնուեն ասում էր իւր մտքում։

Արեգակը մայր էր մտնում լեռների մէջ ներկելով նոցա կարմիր գոյներով։ Երկնքում սկսում էին փայլել աստղերը. մոխրագոյն և սօթ եղանակը փոխուեց և արդէն ժամանակ էր

տուն վերադառնալու. երեխայքը յոգնած ննջում էին Հալդրոն բռնեց նոցա ձեռից և սկսեցին ցած գալ լեռներին, իսկ Տամբուրինոն հետևում էր նոցա: Հասնելով Հռովմայեցոց դրան մօտ, նոքա լսում էին հեռուից շան հաչիւնը և բարձր ձայներ:

— Կատաղած շուն! Կատաղած շուն: Մի շուն, շրջակայ գիւղերից, երևի սովից, որովհետև սովորութիւն ունեն ամբողջ օրը տաք արևի տակ կապած պահել առանց հաց և ջրի, ազատուել էր կապից և փախել քաղաք: Անցկենդաններից մէկը հանաքով խփել էր ոտով, խեղճ կենդանին նորան կծել էր, թուլութիւնից վէր էր ընկել փողոցի մէջ և ամենեւին ահ չ'կար նորանից և ոչ ոքի վնաս չէր կարող բերել եթէ նորան անհանգիստ չանէին, բայց (փոխարէն) շանը հանգիստ թողնելու և օգնելու տեղ աղաղակ էին բարձրացնում թէ նա կատաղած է և երկաթի ճանկերով պոկում էին նորա միսը. ոստիկանները հանգիստ նայում էին. այդ տեսարանից կենդանին չէր իմանում ինչ տանջանաց է արժանացել, իսկ վէրքերից հոսում էր արիւնը և փողոցի երեխայքը ուրախ էին և ծափահարում էին, բայց այն մարդը, որի վարտիկը պատռել է, գոռգոռում էր խելագարածի պէս:

— Son morto! Son morto!

Հալդրոն երեսը դարձրեց այդ տգեղ տեսարանից և շտապելով գնում էր, որ երեխայքը

արիւնը չտեսնեն: Շունը, Տամբուրիտոն ականջները ցած ձգած և բոլոր մարմնով դողալով ահով նայում էր իւր կիսամեռ ընկերոջ վերայ: Յանկարծ մէկը ոստիկաններից ձգեց նորա պարանոցի վերայ թուկը և այնպէս սեղմեց որ, լեզուն բերանից դուրս եկաւ:

— Թողէք իմ շունը! Ասաց հալդրոն. — նա ձեզ ոչինչ չի արել. նա կատաղած է: Իսկ ոստիկանը առաւել սեղմեց կապը և Տամբուրինոն չէր կարողանում ոչ շնչել, ոչ շարժւել:

— Ձեր շունը այստեղ էր, երբ որ կատաղած շունը անցաւ, կարելի է դորան կծել է, ասաց պէտք է տանել քննելու:

— Ի՞նչ քննութիւն, հարցրեց զարմացած հալդրոն, նա ի՞նչ է արել. թողէք նորան խընդրեմ, թողէք. նորան կխեղդէք: Ձէք տեսնում որ աչքերը դուրս են ուզում գալ!

— Լռիր թէ չէ քեզ էլ կբանտարկեմ, ասաց ոստիկանը և քարշելով թուկը ձգեց շունը մէջքի վերայ. նոյն բոպէ շտապում էր շան ուրիշ ծառայող, որին տէրութիւնը նշանակում էր ամառւայ ժամանակ. ոստիկանը կանչեց նորան և յանձնեց շունը:

— Ձգէք սայլի վերայ և տարէք, ասաց նա ուշ չդարձնելով Հալդրոնի վերայ:

Խեղճ ծերունին երեխայոց ձեռքից բռնած այնպէս անօգնական էր ինչպէս իւր շունը: Աղա-

չում էր արտասուքը երեսին երեսայոց հետ
չոքած. բայց բոլորը իզուր էր. ոստիկանը կա-
տարեց իւր ասածը և ժողովուրդը պահեց օրէն-
քի կողմը, որովհետև օգուտ էր իր ապահովու-
թեան: Քաջ չալդրոն, որ վստահ գնում էր թըշ-
նամինների թնդանօթների դէմ, վախկոտի պէս
դողում էր. բայց իբրև հին զինւորական լաւ
համարեց հնազանդել կիսամեռ և յուսահատւած
նա ընդդիմադրութիւն անդամ ցոյց չտուեց:

Չարմացած հարցնում էր, թէ դա ինչ
կնշանակի, բայց ոչ ոք ամբոխից նորան հա-
մակրութիւն ցոյց չտուեց, իսկ վիրաւորած շու-
նը պատրաստ էր շունչը տալու և պաշտօնեան
շտապով կարողացաւ նորան համարեա թէ կի-
սամեռ ձգել սայլի վերայ:

—Այդ նոր քաղաքական կանոններ են, ա-
սաց ծիծաղելով նոցա մօտից անց կացող ան-
գղիացիներ—այդ կանոնները այն բարութիւններից
մէկն են, որոնց համար դուք արիւն էիք թա-
փում:

Իսկ չալդրոն ոչինչ չհասկացաւ:

—Իմ շունս ոչ ոքի փնաս չի բերել, լսւում
էր խեղճ Տամբուրինօի ձայնը:

—Դուք կարող էք նորան տանել 40 օրից
յետոյ, եթէ չվճարէք ինչ որ հարկն է. սառն
պատասխանեց ոստիկանը:

Պաշտօնեան հեռացաւ սայլով. չալդրոն փնաց

միայնակ փողոցում. երեխայքը կուչ եկած կաշում
էին նորա ծնկներին: Յետոյ երեխայոց ձեռքից
բռնած վազեց սայլի յետևից:

—Սպասէք, սպասէք խնդրեմ, աղաչում էր
—ես ծերացած զինւոր եմ. ես պատերազմում
էի մեր հայրենիքի համար. ինչու էք ինձանից
տանում իմ Տամբուրինօին. յետ տէք ինձ նո-
րան. բայց ոստիկանը միայն ծիծաղում էր և
հեռանում սայլով:

—Իզուր էք գնում և խնդրում, ասաց մի
ալևոր աղքատ, որ անց էր կենում նորա մօտով.
ձեզ չեն վերադարձնի շունը. լաւ է առաւօտը
գնացէք սպանդարան, կարելի է դեռ չեն սպանի:

—Սպանել նորան, ասաց զարմացած չալ-
դրոն:

Նոյն ըուպէին նորա սիրտը այնպէս խփեց,
ինչպէս որ նորան ասացին Կուստոյցի մօտ թէ
«մենք յաղթուած ենք» և շուարած չէր իմա-
նում թէ ինչ սփի:

—Չէ, առաւօտը կստանաք, ասաց աղքատը
կամենալով մխիթարել ծերացած զինւորին. մի
բարկացնէք դոցա, նոքա գլուխը կջարդեն:

—Բայց այն բարի տիկինը հարկ է տալիս
իմ տեղ:

—Դա միևնոյն է. ամենքը հարկ են տալի.
Բայց մի բանի համար հարկ տուողներին ստի-
պում են և ուրիշ բաների համար էլ հարկ տալ.

լաւ է որ ինձանից ոչինչ չուենն առնելու: Հալ-
ղրօն ոչինչ չէր լսում և շարունակում էր վա-
զել սայլի յետևից, բայց տեսնելով որ բոլոր
իւր խնդիրքը իզուր է, սկսեց հայհոյել ոստիկա-
նին այնպիսի բառերով, որ միայն կարող են սո-
վորել երկար տարիներով կազարմում կենալով
(գլխաւորներ ի հետ կենալով): Բայց սայլը և ոստի-
կանը շուտով հեռացան, թողնելով Հալղրօն ա-
ռաւել վատ հայհոյանք. խեղճ ծերունին չէր կա-
րողանում նոցա հասնել և վերջապէս կանգնեց.
երեխայքը յոգնած լաց էին լինում: Ինչ պէտքէ,
անէր խեղճը. թէպէտ և մուկն ընկել էր, բայց
այնպիսի տօթ էր, ինչպէս ցերեկը. նա միայն
կարող էր վերադառնալ հիւանդկնոջ մօտ, որով-
հետեւ Հալղրօն ուշացել էր և նա կարող էր
անհանգիստ լինել:

Նա կարող էր միայն այնքան արագ քայ-
լերով գնալ, ինչքան որ թոյլ էր տալիս նորան
ծերուկիւնը և երեխայոց փոքր ոտերը. երբ որ
հասաւ իւր տանը և բարձրացաւ վերին յարկի
իւր սենեակը, հիւանդը սկսեց գանգատուել իւր
ցաւերի և նորա ուշանալու մասին. նա աշխա-
տում էր ուրախ երեսով պատասխանել, բայց
սրտում համարեա թէ լաց էր լինում: Երե-
խայոց շորերը հանեց և փոքրին պարկազրեց գորգի
վերայ, որը նոցա համար անկողնի տեղ էր ծառա-
յում. մեծը նոցանից, որ սովոր էր միշտ Տամբու-

րինօի հետ քնել՝ չէր կարողանում աչքերը
կպցնել առանց իւր ընկերի և արտասուքը ե-
րեսին հարցնում էր թէ ուր է շունը:

— Շունը ուր է, հարցրեց հիւանդը, վեր կե-
նալով անկողնից:

— Ես ճանապարհին նորան կորցրի և պէտք
է գնամ պտուեմ, պատասխանեց հանգիստ Հալ-
ղրոն:

— Շուն է կորցրել: Մի վախիր նա քեզա-
նից լաւ գիտէ քաղաքը, շուտով տուն կգայ:

Հալղրօն ոչինչ չպատասխանեց:

— Ես կարծում եմ, որ լաւ կլինի ինքս գնամ
պտուելու, ասաց մի քանի ըրպէից և տւեց նորան
մի կտոր հաց և ամանով ջուր:

Իսկ ինքը տնից դուրս եկաւ և գնաց դէպ այն
կողմը, ուր քաղաքի սպանդանոցն էր. երբ որ
հասաւ դռներին, արդէն փակ էին և նա ոչինչ
չկարողացաւ անել, բայց վերադառնալ չէր կա-
մենում և ման էր գալիս փողոցում պահապա-
նի պէս: Նորա բաղտից մէկը ծանօթ դրա-
ցիներից մօտով անց էր կենում.

— Դուք իզուր էք այստեղ սպասում, ասաց
դրացին, իմանալով նորա նպատակը. դուք մին-
չև առաւօտ ձեր շունը չէք ստանայ. լաւ է տուն
գնացէք և փող դտէք, որովհետեւ առանց փողի
չեն տալ ձեզ Տամբուրինօին: Հալղրօն սկսեց
մտածել. որտեղից կարող էր փող գտնել.

նորան ծանօթ տիկինները գնացել էին Ֆլորենցիայից. գեներալը մեռել էր. նա ոչինչ չուներ ծախելու. որովհետև ոստիկանը բոլոր տան բաները տարել էր. եթէ ողորմութիւն խնդրէր, նորան կբանտարկէին: Չէր իմանում ինչ անի, նա ուրախութեամբ կծախէր իւր մեղաւորները, որ կարողանար ազատել Տամբուրինօին. բայց այդ էլ արգելած էր օրէնքով. ամբողջ գիշեր տխուր մտածմանց մէջ ման էր գալիս փողոցում, չվստահանալով տուն գնալ և վաղ առաւօտը նա արդէն սպանդանոցի մօտ էր, որտեղից լսում էր շների հաչիւնը և ի հարկէ իւր սիրած Տամբուրինօինը. բայց միայն ժամի հինգն էր և նորան ասացին որ գայ տասին:

—Չի կարելի տեսնեմ իմ շունը, խնդրում էր Հալդրօն, բայց նորան կոպիտ պատասխանում էին թէ առանց մեծի հրամանի չի կարելի:

Նա վերադարձաւ տուն և ասաց կնոջը, որ դեռ չկարողացաւ գտնել շունը. դեռ չէր կարողանում ասել նորան և երեխայոց ճշմարիտը. բայց հիւանդը և երեխայքը արդէն լաց էին լինում, նոքա կամենում էին տեսնել շանը, բայց շունը սրտեղ էր. ամբողջ գիշեր մկները նոցա անհանգիստ էին անում. իսկ Տամբուրինօն կորել էր: Ուեղճ Հալդրօն պատրաստեց ինչ որ պէտք էր տանը. տաքացրեց հիւանդի համար քիչ սուրճ և խնդրեց դրացիներէց մէ-

կին, որ վերահասու լինի նոցա, երբ որ ինքը տանը չի լինի. դրացիները տներէց դուրս էին եկել և խօսում էին Տամբուրինօի վերայ. երեխայքը լաց էին լինում, իսկ մեծերը անիծում էին տէրութիւնը: Այս քաղաքական կանոնները, որոնք ճնշում էին ժողովրդին, առաւել ցածացնում էին իշխանութեան նշանակութիւնը ամբօխի առաջ, քան թէ խիստ օրէնքները, որոնց հետևում էին աւելի մեծ յանցանքներ. փոքր քաղաքական կանոնադրութիւնները այնքան վրաս չեն բերում հարուստներին, որովհետև նոքա կարող են վճարել, բայց աղքատների համար մեծ տանջանք են. եթէ այժմեան օրէնք գրողները խելացի եւ հմուտ լինէին (իմաստուն), նոքա կկարճացնէին չնչին օրէնքների թիւը, որ ամեն քայլում նեղացնում են ժողովրդին:

Արդէն ժամի տասն էր. Հալդրօն կրկին եկաւ սպանդանոց, ուր շարքով կանգնած էին եզներ, գառներ մորթելու ագահ քաղաքացւոց համար. նորան պատասխանեցին թէ մի ժամ էլ պէտք է սպասել. գլխաւորը շատ զբաղւած էր. պէտք է սպասէր յոգնած, անքուն և սոված, գարշելի արիւնի հօտը մորթած անասուններից տարածւած էր օդում. քանի անգամ մարդ պատժելիս շարժ չէր գալիս, բայց այժմ տեսնելով խեղճ անասուններին քիչ էր մնացել որ սիրտը գնայ:

Վերջապէս նորան տարան գլխաւորի մօտ, որ մի անտաշ, կոպիտ մարդ էր il Mastino անուն ժողովրդից ստացած:

— Դուք ինչ էք կամենում, հարցրեց խիստ երեսով: Հալըօն դողալով պատմեց եղած անցքը:

— Թոյլ տուէք ինձ առնել իմ շունը, աւելացրեց, երբ որ վերջանում էր պատմածը: Կան ձեզ այն թուղթը, շան համար հարկը մի տարով առաջ է մի բարի կին վճարել: Մեծը մի հայեացք ձգեց թղթի վերայ:

— Դա ամենին կապ չունի գործի հետ, ասաց նա կոպտութեամբ: 40 օր պէտք է այստեղ մնայ փորձելու համար: Դուք առաջ վճարէք 20 ֆրանկ նորան կերակրելու համար և յետոյ 15 ֆրանկ, որ շունը առանց բերնակալի փողոց էք դուրս թողել:

— Ես կաշխատեմ փող գտնել: Բայց եթէ կարելի է, թողէք մի նորան տեսնեմ:

— Դուք կարող էք տեսնել երբ կբերէք փողը, բայց նորան 40 օրից առաջ առնել չի կարելի:

— Ինչ է արել շունը:

— Մի յանդգնէք, խիստ գոռաց պաշտօնեան: Ես քո գլուխդ կկտորեմ, թշուառ: Դուք կիմանաք, որ ես այստեղ մեծն եմ:

Ահա այդպէս են խօսում Իտալիայում հարկ

տուողների հետ պաշտօնեաները, որ խկապէս նոցա ծառաները պէտք է լինէին:

— Եթէ կարելի է մի տեսնեմ նորան, խնդրեց Հալըօն:

Պաշտօնեան կանչեց ծառայողներից մէկին և արհամարհանօք ասաց:

— Դուրս հանէք այս խելագարին:

Փոքր ծառայողը նորանից բարի գտնուեց, որովհետև կոպտութիւնը և խստութիւնը իտալացւոց ծառայողների մէջ այնքան աւելի է, որքան մեծ պաշտօն ունի ծառայողը: Նա մօտեցաւ ծեր զինուորին, բռնեց ձեռից և միւս կողմը տանելով մեղմ ձայնով ասաց:

— Գնացէք, լաւ է փող բերէք: առանց փողի դուք ոչինչ չէք անի: մի բարկացնէք նորան, թէ չէ կհրամայի սպանել ձեր շանը:

— Բայց թոյլ տուէք գոնեա նայեմ, խնդրում էր Հալըօն արտասուքը երեսին:

— Լաւ: Ես ձեզ ցոյց կտամ շունը: Բայց կարելի է ձեզ համար պաշտօնիցս զրկուեմ եթէ մեծը իմանայ: այս դժնով դուրս եկէք և ինձ սպասէք:

Հալըօն հնազանդեց և սկսեց սպասել: Բայց նորան թւաց թէ դարեր անցան մինչև նորա գալը:

— Նա գնաց այժմ, ասաց կամաց, ես ձեզ

կտանեմ շան մօտ. խեղճ կենդանուն այստեղ տանջում են:

Հալղթոն գնաց նորա յետից երկար կօրիդօրով և մտաւ մի փոքր նեղ ու ցած յարկով սենեակ, ուր ոչինչ չէր երևում բացի մի քանի պսպղուն աչքերից. մի սրտաշարժ ձայն լսեց և այդ ձայնը Տամբուրինօի ծանր հաչոցն էր:

Շուտով նա կարողացաւ մուտք սենեակում գնահազանել չորս մեծ շուն, երկուսը նոցանից մեծ պատից կապած շղթաներով, որ հագիւ կարողանում էին շարժւել և այնպէս նեղ էին կապած, որ շունչ հանել անգամ դժւարանում էին:

— Ահա մենք այսպէս ենք պահպանում կատաղած շներին, նկատեց Հալղթօին առաջնորդը ծիծաղելով:

Հալղթօն նորան չէր լսում. չոքել էր Տամբուրինօի առաջ, որը աղաչում էր նորան այստեղից ազատել:

— Միտ բերել անգամ, որ Տամբուրինօն պատերազմել էր Աւստրիացւոց հետ, ասաց Հալղթօն լաց լինելով:

Վերջապէս առաջնորդողը բռնեց ուսերից և ուժով դուրս հանեց:

— Գնանք այստեղից թէ չէ կկորչենք և ես, և դու և քո շունը. եթէ մեզ այստեղ il Mastino-ն տեսնի, ինձ պաշտօնից կզրկեն, իսկ քո

շանը կամ կղեղեն կամ կսպանեն. դէհ, դէհ գնանք:

— Մի փոքր սպասիր, իմ սիրելիս, իմ ընկերս, իմ Տամբուրինօս, ասում էր Հալղթօն և շունը հնազանդելով իւր տիրոջ ձայնին, իբրև թէ հասկացել էր նորա խօսքերը, կամաց սկսել էր ոռնալ իւր ընկերների հետ: Երբ որ այստեղից Հալղթօն դուրս եկաւ, նա չէր մտաբերում թէ որտեղ էր. նա գնում էր իբրև երազում և իւր մէջ խօսում էր.

— Մտածել անգամ, որ նա պատերազմել է Աւստրիացոց հետ:

— Գնացէք և փող դտէք, տկանջին ասաց ծառայողը. կարելի է կթողնեն, չեն սպանի:

— Բայց այդ նեղուացքում ինչպէս նոքա կենան. ի՞նչպէս տանեն շղթան:

— Մենք այդպէս ենք բժշկում կատաղած շներին, ասում էր պաշտօնեան:

— Բայց նա կատաղած չէ:

— Այսպէս նա կկատաղի. բաւական է որ մի քանի օր կենայ շղթայով և մթնում, իսկ յետոյ նորան կսպանեն և կտան բժշկին նայելու:

— Սատանէք—նոցա անուանեց Հալղթօն և այդ շունը պատերազմում էր Սալֆերիօնի և Մարտենտի մօտ, վիրաւորւած էր Կուզդօյցի

մօտ, Աւստրիացոց հետ պատերազմում էր աւստրիացիներով և թաթարներով:

—Մենք բաւական հերոսներ ունենք, ծաղրելով ասում էր սպանդանոցի ծառան, մեզ այժմ փող է հարկաւոր, գնացէք փող բերելու, կարելի է կտան, ռվ է իմանում:

Հալդրօն վերադարձաւ տուն. նորա բոլոր մարմինը դողում էր, գլուխը ցած էր ձգել և այդ ընկերին նա համարեա թէ մի քանի տարով ծերացել էր. անցեալ օրից նա ոչինչ չէր կերել, նորա յասմիկի ծառը կտրել էին և կնոջ անկողինը խլել էին այն տէրութեան օրէնքներով, որի համար նա թափել էր իւր արիւնը:

Ժողովեց դրացիներին Արնօ գետի ափում, ուր Տամբուրինօն պահպանում էր կախ արած լուացքը. նորա մօտ ժողովեցան ի հարկէ աղքատները. սրանցից մէկը աւագ էր կրում, որը ձկնորս էր, որը լուացք անող կին. կային և երեխաներ կեղտոտ և թոզոտ շորերով. Հալդրօն արտասուքը երեսին պատմեց իւր հետ պատահած տխուր անցքը:

—Եւ նա պատերազմել է Աւստրիացոց հետ, կրկնում էր Հալդրօն ցրուած սպիտակ մագերով և գոյնը թռած երեսով—նա մինչև այժմ Աւստրիացոց գնդակների տեղը ունի, Սալֆերիօնի մօտ նա փոքր էր, բայց ամենևին չվախեցաւ. նա քաջ, ճշմարտասէր և հաւատարիմ էր

շատերից. նա պատերազմում էր Աւստրիացոց հետ, իսկ այժմ կապած է շղթայով. դա անիրաւութիւն է, անիրաւութիւն! Մի քանի օրից յետոյ կկատաղի և նրան կապանեն. փողերը եւ որտեղից գտնեմ. ուրախութեամբ կծախէի իմ մեղալիները, բայց ինձ դորա համար կբանտարկեն, ի՞նչ անեմ. ի՞նչ անեմ:

—Առէք ինչ որ ունենք, գողաց յիւսիսային հաւաքած ամբոխը, դուք քաջ զինուոր էիք. այժմ դուք մեղաւոր չէք. մեր տէրութեան օրէնքը անիրաւ է. ահա ձեզ ազատութիւն՝ որի համար դուք կուռնաւ էիք, բայց դուք մեղաւոր չէք:

Նոյն ընկերին նորա դատարկեցին գրպանները. ամենքն էլ աղքատներ էին. նոցանից որը զամբիւղներ էր գործում, որը ձկնորս էր, որը ողորմութեամբ էր ապրում, բայց ոչ ոք չխնայեց իւր մի քանի կոպէկները. մէկը տալիս էր արծաթ, որը ոսկի, որը փաթաթած թուղթ 50 սանտիմով. մի փոքր երեխայ հրեշտակի նման, ինչպէս նկարում էին Դէլ-Սարտօի պատկերների վրայ, գնաց վազեց իւր տուն և բերեց մի սանտիմ, որ նորան տուել էին կեռաս առնելու.

—Առէք Տօտօի համար, աղաղակում էր, առէք իմ սանտիմն էլ. Հալդրօն երեսը ձեռներով ծածկեց. Փողերը համարեցին, միայն 15 ֆրանկ էր. փող տուողները 40 հոգի էին և նոքապէտք

է զրկուէին ամբողջ շաբաթ թուրքներէն և գինուց. ամենքը զարմացած մնացին նայելով հաւաքւած փողերին, որտեղ աչքի էր ընկնում երեխայի փայլուն սանտիմը:

— Կարելի է սորանով էլ կհամաձայնեն, կտան, ասում էր Հալիբոն յոյսով:

— Ի հարկէ, եթէ կը խոստանաք մնացեալը վճարել. ամենքը գիտեն, որ դուք ազնիւ մարդ էք, աւելացրեց ալևոր ձկնորսը:

Հալիբոն շունչ քաշեց, բայց յոյս չունէր որ լաւ վերջանայ:

— Կփորձեմ, ասում էր արտասուքով: Աստուած ձեզ օրհնի ձեր բարութեան համար:

Եւ ճանապարհ ընկաւ, չկամենալով ոչ ուտել, ոչ խմել:

— Յետ բերէք Տօտօին, խնդրում էր գեղեցիկ երեխան՝ որ տւել էր մի սանտիմ:

Հալիբոն նորան մօտեցաւ, բարձրացրեց և համբուրեց:

Հասաւ սպանդանոց և խնդրեց, որ իրան ընդունի այն ահարկու մեծը, որ չարչարում է կենդանիներին, il Mastino անունով. երբ ընդունեց, առաջարկեց նորան 15 ֆրանկը ասելով.

— Իմ զրացիք ինձ օգնեցին, բայց աւելի հաւաքել չկարողացայ:

Ձէք առնի այս գումարը և չէք տայ իմ շունը. ես պէտք է աշխատեմ գիշեր ու ցերեկ

ոչ ուտեմ, ոչ քնեմ մինչև չբերեմ մնացեալ գումարը. բայց իսէր Աստօնոյ, թողէք ինձ հետ այդ խեղճ անմեղ կենդանուն:

Այն մեծը, որին կոչում էին il Mastino բարկացաւ և բարձր գոռաց:

— Կորիւր այստեղից, աղքատ: Մի խօսք էլ ասա, կհրամայեմ սպանել քո շունը. և նա հրամայեց դուրս տանել ծերունի հալիբօին:

Երկար ժամանակ նա կանգնած էր սպանդանոցի առաջ. փողերը մնացել էր ձեռքում. երեսից երևում էր յուսահատութիւն. մի կէս ժամից յետոյ, փողոցով անցաւ մի օտարունի և ծերունի զինուոր հալիբոն նրան շատ ահաւոր երևաց. օտարունին կանգնեց, բռնեց ձեռից և հարցրեց թէ հիւանդ չէ:

Նա ծանր շունչ քաշեց և զարմանալի կերպով նայեց վրան. օտարունին կրկնեց հարցը. այժմ հալիբոն հասկացաւ նորա ցանկութիւնը և պատմեց ինչոր եղել էր. օտարունին լսում էր և երեսից տեսնելով պատմածի ստոյգը, հանեց գրպանից և տւեց 30 ֆրանկ:

— Ձեր շունը այժմ կազատեն, ասաց նա, կրկին գնացէք նոցա մօտ և տուէք փողերը:

Առաջ հալիբոն չէր հաւատում օտարուն հու ասածին, բայց յետոյ բարձր աղաղակեց.

—Դա Աստուածածինն է, երեւցել է ինձ օգնելու:

Եւ նա կփաթաթուէր նորա շորերին, եթէ նա արագ բայլերով չհեռանար. Հալդրօն բարձրացրեց գլուխը, ուղղուեց և դնաց սպանդանոցի դրան մօտ. արդէն կէս օր էր:

—Ես բոլոր փողերը բերել եմ, ասաց նա բարձր, կնշանակէ շունը իմն է.

Ամենքը լուռ էին.

—Ես բերել եմ փողը, կրկնեց Հալդրօն. Աստուածածինը ինձ երեւց չքնաղ կոյսի պատկերով. առէք փողերս և ցոյց տուէք ինձ իմ շունը:

Բռնակալը, որին il Mastino էին անուանում, առաջ եկաւ թխուր և բարկացած, երեւի ինքը իրանից ամաչում էր:

—Ձեր շունը սատկել է, ասաց նա:

—Սատկել է. պատահմամբ խեղդուել է:

Նա կարող էր ստել. ով կարող էր ապացուցել, թէ շունը թունաւորած, դեղած չէ:

Հալդրօն աչքերը սկսեցին փայլել. մոայլ երեսից երևում էր թէ ինչ է կամենում անել. սեղմեց ատամները և պատրաստուել էր ինչպէս պատերազմում:

—Ցոյց տուէք ինձ իմ շունը. թող նա սատկած լինի, կամ առողջ, միայն ցոյց տուէք:

Ամենքը սաստիկ վախեցան:

—Բերէք այն շունը, հրամայեց բռնակալը.

Ծառայողները լուռ կանգնած էին. ծերացած զինուորը ծանր շնչում էր, կարծես նրան խփել էին կացնով, բայց չէին կարողացել մորթել. վերջապէս բերեցին ոչ Տամբուրինօին այլ միայն նորա դիակը. աչքերը դուրս էին եկել, բոլոր դունչը փրփրակալել էր, մարմինը ուռել. նա էլ չէր կարող ափումը նստել երեխայոց հետ և խաղալու ժամանակ նոցա պահպանել:

Հալդրօն կուացաւ, նայեց վերջին անգամ իւր ընկերոջ վերայ և համբուրեց ինչպէս մեռած երեխայի. յետոյ ուղղուեց և մի անգամ խփելով վէր ձգեց բռնակալին՝ որովհետեւ նա մեռցրել էր իւր սիրելի ընկերոջ, որը իր պէս քաջ պատերազմումէր հայրենեաց ազատութեան համար:

Յետոյ նա բարձր ծիծաղեց:

—Տաբուրինօն ինձ հետ միասին քաջ պատերազմում էր Աւստրիացոց դէմ: Մենք արիւն էինք թափում հայրենեաց ազատութեան համար:

Այս խօսքերը ասելուց յետոյ, վեր ընկաւ և մեռաւ իւր Տաբուրինօի մօտ:

Բժիշկները ասացին՝ որ հալդրօն մեռել էր կաթուածից (ударъ). բայց Պիլեօնի Ժողովուրդը լաւ գիտէր, թէ ինչ էր պատճառը: Մեռած շան մարմինը ձգեցին աղպի մէջ, իսկ հալդրօն մարմինը թաղեցին աղքատների գերեզմանատանը: Խեղճ հիւանդ

կինը նորանից յետոյ շուտով վախճանուեց. աղ-
քատ մարդիկ, որոնք իրանք էլ հաց անգամ չունե-
ին ուտելու, սոված որբիկներին առան իրանց մօտ
պահելու. ոչ ոք նոցա վերայ լաց չեղաւ, միայն
այն սիրուն երեխան ամենայն օր հարցնում էր:

— Ի՞նչու Տօ.տօն չվերադարձաւ. ես մի
սանտիմ տուեցի:

Քաջ հալդրոն ստացաւ իւր պարգևը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0312094

6295

2-48

№ 1

ՏՄ. 2

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊ.